
CHIPUL MAICII DOMNULUI DE LA HÂRBOVĂȚ ÎN COLECȚIA DE ICOANE DIN PATRIMONIUL MUZEULUI NAȚIONAL DE ISTORIE A MOLDOVEI

Adelaida Chiroșca

Printre icoanele mariale, vestite în lumea ortodoxă, se înscrie și chipul celebru al Maicii Domnului de la Hârbovăț (fig. 1). Renumită prin darul său făcător de minuni, dar și printr-o iconografie deosebită, icoana s-a răspândit prin împrejurimi și dincolo de meleagurile basarabene prin multiple copii, devenind obiect de închinare pentru creștinii ortodocși de pretutindeni. Acestea mai pot fi văzute și astăzi în lăcașele sfinte din țară și de peste hotarele ei. Icoane cu acest remarcabil chip al Fecioarei, se păstrează deasemenea în colecții muzeale și particulare. În urma cercetărilor efectuate am înregistrat icoane cu chipul Maicii Domnului de la Hârbovăț în mai multe instituții eclesiastice: mănăstirea „Înălțarea Domnului” din s. Japca, raionul Florești (fig. 2), adusă aici pe timpul starețului Ieronim (1868-1871)¹, biserica de vară de la mănăstirea Noul Neamț (fig. 3), pictată la sfârșitul sec. al XIX-lea², biserica „Aco-

perământul Maicii Domnului” din s. Sârcova, raionul Rezina³ (fig. 4, 5) sfârșitul sec. al XIX-lea - începutul sec. al XX-lea, biserica Tuturor Sfinților (fig. 6) din cimitirul de pe strada Armenească din Chișinău, de la începutul sec. al XX-lea, catedrala „Schimbarea la față” din or. Bolgrad (fig. 7), considerată o copie fidelă a icoanei originale, care a fost adusă aici la începutul în anul 1922⁴, mănăstirea „Schimbarea la față” din or. Tatarbuniar, mănăstirea „Sf. Arhanghel Mihail” din or. Odesa (fig. 8), dăruită acestui complex monastic în anul 1994 de către Mitropolitul Odesei și al Ismailului, Înaltpreasfințitul Agafanghel⁵, mănăstirea „Înălțarea Domnului” din or. Teplodar (Ucraina), adusă în dar în anul 2005, de stareța mănăstirii „Sf. Arhanghel Mihail” din or. Odesa, maica Serafima, biserica „Sf. Parascheva” din satul Furatovca (fig. 9), regiunea Odesa, înc. sec. al XX-lea. Una din icoanele Maicii Domnului de la Hârbovăț este astăzi o icoană de altar la mănăstirea „Sfânta Treime” din s. Mramor, nu departe de orașul Topolovgrad, Bulgaria, adusă aici în dar de locuitorii or. Bolgrad⁶. O icoană veche cu chipul Maicii Domnului de la Hârbovăț, ce datează cu sec. al

¹ Anume prin străduințele acestui stareț „s-a căpătat în mănăstire Sfânta icoană făcătoare de minuni, copia celei de la Hârbovăț”. Tot pe timpul lui Ieronim Heppner, din suma jertfită de enoriași „s-a împodobit Sfânta Icoană a Maicei Domnului cu veșmânt aurit și pietre scumpe” (Puiu 1919, 75-76). În registrul inferior al icoanei, sub compoziția marială, este înscris un text în cinci rânduri, în limba rusă, despre cine și când a pictat această icoană, precum și în ce an a fost adusă ea la mănăstirea Japca. Textul de pe icoană sună în felul următor: „Свѣтла икона сіа точнаѣ копіѣ съ Чюдотворной Гербовецкой Иконы написана зимою 1858/1859 года учеником средняго отделения Кишиневской Духовной Семинаріи Іаннѣаріемъ Страшкевичемъ что ныне Учитель Живописи въ Ставропольской Семинаріи. В 1863 годѣ она подарена была тогдашнимъ Архимандритомъ Гербовецкимъ Іеронимомъ въ благословеніе отъ Монастырѣ Кишиневскому Училища Девиць Духовнаго званиѣ. Въ 1869 году Генварѣ 10 дня по резолюціи Его Высокопреосвященства Антоніѣ Архиепископа Кишиневскаго и Хотинскаго изъ церкви означеннаго Училища отдана въ Шабскій Вознесенскій Монастырь. 1869 Года генварѣ 12 дня”. Pe candela deasupra icoanei s-a păstrat deasemenea inscripția: „Матери Божьей в лике еѣ Гербовецкомъ пребывающемъ в Шабскомъ монастырѣ приносит благодарнаѣ Обитѣль Шабскаѣ. Въ памѣть 10 Іюня 1868 г. въ который день прибыль в Обитѣль вновь назначенный Настоятель Архимандритъ Іеронимъ”.

² Din mărturiile părintelui Alexei, călugăr de la mănăstirea Noul Neamț, aflăm că, în anul 1962, odată cu închiderea acesteia, unul din enoriași a ascuns icoana, pe care a păstrat-o

toată perioada până la redeschiderea mănăstirii. În anul 1989 icoana a fost întoarsă mănăstirii, unde o putem vedea și astăzi în partea dreaptă a naosului.

³ În biserică din satul Sârcova se păstrează două icoane cu acest chip al Maicii Domnului. Aducem, pe această cale, mulțumirile noastre colegului I. Caminschi, primarului satului Sârcova, Nadejda Cioban, pentru amabilitatea de-a ne trimite imaginile icoanelor.

⁴ <http://missia.od.ua/articles/in-form/1397-vosstanovlenie-spaso-preobrazhenskogo-sobora-v-gorode-bolgrade.html>:

⁵ Această icoană diferă mult de toate celelalte. Majoritatea icoanelor sunt zugrăvite în stil realist și doar icoana de la mănăstirea „Sf. Arhanghel Mihail” din or. Odesa ne propune un alt stil de interpretare. După cum se poate vedea, icoana este foarte bine păstrată. Or, icoanele timpurii, ajunse până în prezent, sunt mai mult sau mai puțin degradate, au urme de arsură, coșcovire etc. Este o copie făcută de pe model sau de pe o altă reproducere? Să admitem că icoana reprezintă o copie. Atunci apare firească întrebare – de ce aceste reprezentări ale Fecioarei sunt atât de rare și de ce astfel de imagini nu s-au păstrat și în țara noastră? Mulțumim pe această cale kolegei noastre Natalia Mateevici, precum și Eugeniei Regina de la Muzeul de Arheologie din Odesa pentru fotografierea acestei icoane.

⁶ http://www.svandrei-sofia.info/patepisi/290909_Ustrem.pdf

Fig. 1. Icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț.

Fig. 2. Icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț din mănăstirea „Înălțarea Domnului” din s. Japca, raionul Florești.

Fig. 3. Icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț din mănăstirea „Înălțarea Domnului”, Noul Neamț, raionul Slobozia.

Fig. 4. Icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț, din s. Sârcova, raionul Rezina.

Fig. 5. Icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț, din s. Sârcova, raionul Rezina.

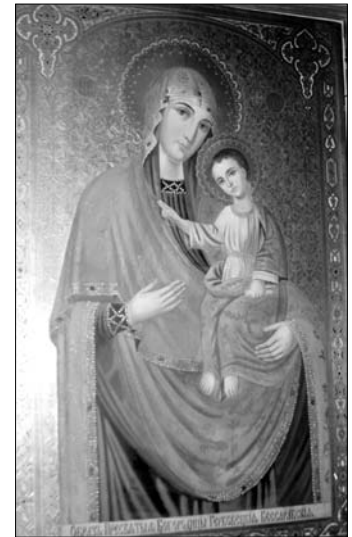

Fig. 6. Icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț din biserica „Tuturor Sfinților” din cimitirul de pe strada Armenească din Chișinău.

XIX-lea, se păstrează, mai bine de un secol, la catedrala „Sfântul Mare Mucenic Teodor Tiron” din capitală, în partea dreaptă a naosului (fig. 10). Este o icoană mare, îmbrăcată în argint, cu urme de arsuri pe stratul pictural, iar sub sticla ce-o acoperă, sunt expuse darurile creștinilor – zeci de iconițe, cruci mai mari și mai mici, garnisite cu pietre scumpe și email, inele, ceasuri, brățări, lăntișoare – toate din aur și argint. Tot în partea

dreaptă, în pronaosul acestui lăcaș, se mai poate vedea un chip minunat al Maicii Domnului de la Hârbovăț (fig. 11) pictat între anii 1918-1940. Patina așternută peste stratul pictural ascunde, în registrul superior al icoanei, o compoziție formată din mai mulți nurași, care se pot vedea și pe icoana din s. Sârcova (fig. 4), acest detaliu ar putea reprezenta un atribut al icoanei originale, ascuns mai târziu sub ferecătură. În partea de

Fig. 7. Icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț din Catedrala „Schimbarea la Față” din or. Bolgrad, Ucraina.

Fig. 8. Icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț din mănăstirea „Sf. Arhanghel Mihail” din or. Odesa, Ucraina.

Fig. 9. Icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț din biserica „Sf. Parascheva” din satul Furatovca, regiunea Odesa, Ucraina.

Fig. 10. Icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț din Catedrala „Sfântul Mare Mucenic Teodor Tiron” din Chișinău.

Fig. 11. Icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț din Catedrala „Sfântul Mare Mucenic Teodor Tiron” din Chișinău (zugrav Ioan Protcenco).

Fig. 12. Icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț, de la mănăstirea „Adormirea Maicii Domnului” din satul Hârbovăț, raionul Călărași.

jos a icoanei se poate citi: „Maica Domnului din Gârbovăț”⁷. Executarea fină a chipurilor și modelarea inscripției de pe icoană ne face să credem că autorul acestei icoane poate fi Irineu Protcenco (1888-1953), un mare pictor ce-a activat în Basarabia, în perioada interbelică⁸.

⁷ Este singura icoană, dintre cele examinate, care conține inscripția în grafie latină.

⁸ Nu este unica icoană din acest lăcaș care ar putea aparține acestui mare iconar al secolului al XX-lea, dată fiind partici-

În toamna anului 2012 o icoană mare, cu chipul Maicii Domnului de la Hârbovăț, a fost adusă de

parea lui împreună cu alți pictori la zugrăvirea Catedralei din anul 1933, cu ocazia aniversării a 75 de ani de la înălțare (Poștarencu 2012, 128-129). Acest pictor de icoane avea un dar deosebit nu numai la zugrăvirea personajelor, dar și la scrierea legendelor din icoană. Contura într-un fel anume literelor, mai ales caracterele minuscule „l” și „s”. (Asupra acestui fapt mi-a atras atenția un mare admirator al operei lui I. Protcenco, cetățeanul român, Cristian Cristii). Aceste semne distincte indică fără greș mâna lui Irineu Protcenco.

la Chișinău, într-o procesiune religioasă de amploare și dăruită Catedralei „Sfântul Cneaz Alexandru Nevski” din Ungheni. Tot în orașul Ungheni astăzi se înalță o Catedrală Episcopală care va purta numele „Icoană Maicii Domnului făcătoare de minuni de la Hârbovăț”, fiind prima din țară cu acest hram.

Este cunoscut faptul că la mănăstirea de la Hârbovăț nu se mai păstrează icoana originală, urmele ei fiind considerate pierdute. Aici creștinii se închină unui nou chip al Fecioarei, subtil și tandru (fig. 12). Este o icoană mare, cu ferecătură aurită, în registrul inferior conține și o inscripție din care am reușit să citim doar: „...наше на тѣ възлагаемъ. Матерь Божіа сохрани насъ подъ кровомъ твоимъ. Обр. Претыа Бцы Гербовецкіа Бессарабскіа”. Deși reprezintă o creație contemporană, compoziția denotă o frumusețe divină, inspirată din modelele clasice. Grație desăvârșită și iubire fără margini sunt însușirile Celei, care a ales meleagurile noastre, în timpuri deloc ușoare, pentru a le binecuvânta și ocroti.

În acest articol nu ne-am propus să reproducem integral istoricul icoanei, nici să descriem vindecările miraculoase, produse în urma rugăciunilor în fața icoanei. Scopul nostru a fost să arătăm icoanele Maicii Domnului de la Hârbovăț din colecția Muzeului Național de Istorie a Moldovei alături de cele mai reprezentative imagini ale acestui tip iconografic și, să remarcăm similitudinile și deosebirile de la o compoziție la alta. Am încercat să stabilim numele zugrăvirilor și timpul creării icoanelor. Am căutat, de asemenea, să cunoaștem de unde provine modelul, care ar putea fi perioada apariției lui, cum ar fi putut arăta imaginea originală și, care din copiile existente se apropie cel mai mult de ea.

Din sursele ajunse până în zilele noastre aflăm că, icoana ajunge în Moldova la sfârșitul sec. al XVIII-lea. În însemnările sale de călătorie din anii 1919-1920, Mihail Sadoveanu povestește că icoana a fost adusă la mănăstirea Hârbovăț „mai bine de o sută și ceva ani, ...cu frumoasă slujbă, de la Moscova ... și de câte ori au aprins păgânii biserica au ars toate, numai cât Maica Domnului, o găseau părinții, cu fața în jos, în cenușă” (Sadoveanu 1992, 78-80). Alți autori relatează că icoana a fost „dăruită sfântului locaș în anul 1790” (Basarab 2001, 39). Din una din publicațiile vremii aflăm că icoana Maicii Domnului „... ce se cinstește în toată Basarabia, a fost adusă la

mănăstirea Gârbovăț ... cam pe la anul 1790-1794, în timpul unui război între ruși și turci” (Sfânta icoană 1928, 2).

Mănăstirea de la Hârbovăț, unde s-a păstrat zeci de ani icoana Maicii Domnului cu Pruncul, a devenit pentru creștini loc de tihnă și mângâiere. „Mănăstirea de la Hârbovăț este un puternic ostrov duhovnicesc”, consemna în scrierile sale Gala Galaction (Galaction 1993, 138). Tot el menționa că, după ce s-a închinat „Sfintei Icoane a Ppurei Fecioare, cea din Mănăstirea Gârbovăț ... am înțeles... că... o tainică putere de ocrotire ca și de unificare sufletească se revarsă din dârnicia Prea Curatei, Prea Binecuvântatei, Slăvitei Stăpânei noastre, de Dumnezeu Născătoare și Ppurea Fecioarei Maria” (Galaction 1993, 133).

Fiind considerată ocrotitoare a creștinilor, icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț a fost călăuză soldaților ruși în campaniile antiotomane de la sfârșitul sec. al XVIII-lea (Лашков 1914, 2, 123), dar și în timpul războiului ruso-turc din anii 1877-1878⁹. Mareșalul sovietic Gh. Jukov a purtat și el una din icoane cu acest chip al Preacuratei Fecioare în perioada celui de-al II-lea Război Mondial (Фролова 2006, 37-40). Este cunoscut faptul că, din cele mai vechi timpuri, icoane pline de har au binecuvântat popoarele creștine în luptele lor pentru supraviețuire.

În perioada anilor 1908-1912 istoria icoanei este strâns legată de numele Sf. Muc. Serafim, în lume Leonid Ciceagov (1856-1937), Episcop de Chișinău și Hotin, bucurându-se, pe timpul lui, de o cinstită deosebită – oficierea săptămânală a serviciului divin cu citire de acatist (Черная-Чичагова).

Apariția icoanei Maicii Domnului la mănăstirea de la Hârbovăț este legată de numele colonelului

⁹ Aflarea acestei icoane în campaniile militare în perioada anilor 1877-1878, (pe timpul starețului Leonid, în lume Luca Friptul (1875-1879) (Puiu 1919, 42-44)), ar putea fi confirmată dacă e să ținem cont de următorul context. Anuarul Eparhiei Chișinăului publica anual programul procesiunilor religioase organizate cu ocazia aducerii Icoanei Maicii Domnului de la mănăstirea Hârbovăț la Chișinău și, înapoi, la mănăstire (Систематический 1910, 1913). Ediția din anul 1876 pomeneste despre manifestațiile din primăvara și toamna acestui an (Anuarul 1976, 83, 914-921). Volumul din anul 1877, însă, nu relatează nimic despre aceasta, cel din anul 1878 conține date referitoare doar la aducerea ei înapoi la mănăstire, în luna aprilie (Anuarul 1878, 57-58). Conform acestor date, putem presupune că, în perioada războiului ruso-turc, care a durat din 12 aprilie 1877 până la 19 februarie 1878, Icoana Maicii Domnului de la mănăstirea Hârbovăț putea să lipsească din țară.

rus N.A. Albaduev¹⁰, care obișnuia să primească aici Sfintele Taine și care după moartea tragică din curtea mănăstirii, este înmormântat în biserica veche, sub icoana Sfântului Ierarh Nicolae (Luminătorul 1929, 30). Se zice că icoana era o relicvă de familie, care se păstra cu sfințenie în casa acestuia și care se transmitea din neam în neam. A fost adusă în dar mănăstirii de membrii familiei Albaduev, de către soția sau de către mama ofițerului (Luminătorul 1929, 30)¹¹, pentru a-i cinsti memoria. S-a dovedit a fi o icoană făcătoare de minuni și în scurt timp devine celebră cu numele Icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț.

Timp de peste 70 de ani icoana s-a păstrat în biserica „Pogorârea Sfântului Duh” a mănăstirii de la Hârbovăț și nu mai contenea șirul de pelerini, veniți să i se închine. Starețul mănăstirii Hârbovăț, arhimandritul Serafim (1805-1827), pomenea despre „cinstirea deosebită a icoanei Maicii Domnului de la mănăstirea Hârbovăț. Se mai numește Făcătoare de Minuni și poporul ortodox căuta dintotdeauna în fața acestei icoane a Împărătesei Lumii ajutor și apărare” (Anuarul 1882, 170). Faima icoanei a crescut în mod deosebit în urma cazurilor de însănătoșire săvârșite în preajma ei. Prin rugăciunile creștinilor în fața acestei icoane a fost biruită seceta și au fost stăvilite epidemiile.

O legendă amplă despre istoria acestei icoane a fost întocmită de fostul stareț al mănăstirii Hârbovăț arhimandritul Ieronim, în anul 1863. El menționează: „După cum rezultă din toate scrierile adunate, această icoană a fost adusă la mănăstire în anul 1790, pe timpul starețului Pahomie. Sfânta icoană este acoperită cu ferecătură albă de mai bine de 18 funți¹². Pe aceasta, în partea de jos,

¹⁰Mai multe surse, ajunse până la noi, relatează despre împrejurările apariției icoanei pe meleagurile noastre: „Colonelul Albaduev adusesse cu sine, în Basarabia, pe timpul războiului, sfânta icoană din Moscova” (Sfânta icoană 1928, 2). „Icoana Maicii Domnului zisă „din Gârbovăț” a fost adusă la mănăstirea cu același nume de un colonel rus, încă pe la sf. veacului XVIII” (Popovschi 2000, 116). „... în perioada războiului ruso-turc (1787-1791) în s. Hârbovăț au fost dislocate trupele rusești și, colonelul N.A. Albaduev, înainte de campania de trecere a Prutului, a mers la mănăstirea de aici pentru a se împărtăși cu Sfintele Taine. Dar n-a participat la operațiile militare pentru că a fost izbit de un cal nărăvaș și și-a găsit moartea în curtea mănăstirii” (Лашков 1914, 15).

¹¹„Istoria spune, – citim în una din publicații, – că icoana Maicii Domnului ...a fost adusă la mănăstirea Gârbovăț... de către soția colonelului Nicolai Alexei Albaduev din Moscova” (Sfânta icoană 1928, 2). „La mormântul lui (N.A. Albaduev), rudele au adus o icoană de familie cu chipul Maicii Domnului, vestită astăzi în toată Basarabia”, relatează alte scrieri (Лашков 1914, 15).

¹²Un funt rusesc echivalează cu 0,40951241 kg.

pe mâna stângă a Maicii Domnului este gravat „Anul 1816, martie 31”, prin râvna lui Ștefan Lupu și soția acestuia Elena Brăiescu, dar în anul 1859 cu sânguința evlavioșilor locuitori ai Chișinăului, a fost aurită și împodobită cu pietre scumpe. În anul 1873, această ferecătură este schimbată cu alta nouă, la prețul de 1000 ruble, donate de un ierodiacon din mănăstirile basarabene, al cărui nume, din dorința lui, aici nu este arătat. Icoana este pictată pe pânză și lipită, probabil, în urma incendiilor, pe lemn de tei, care este mai mare decât icoana.... Sfânta icoană are în lățime 13 verški¹³ și în lungime 20³/₄ verški, lemnul are în lățime 16³/₄ verški, în lungime 22¹/₂ verški¹⁴. Sfânta icoană se păstrează în biserică „Pogorârea Duhului Sfânt”, în partea dreapta, într-un chiot splendid, asamblat special pentru ea și, protejată de o balustradă de fier. Prin ucazul nr. 526 al Sfântului Sinod din 26 ianuarie anul 1859 și cu Înalta Bunăvoință a Maiestății Imperiale Împăratului Alexandru Nicolaevici, Sfânta Icoană, în fiecare an, la 1 octombrie, este dusă pe Drumul Crucii la Chișinău și înapoi, la mănăstire, la 23 aprilie. Prin ucazul nr. 2810 al Sfântului Sinod din 16 iulie 1869, după sărbătoarea Sfintei Treimi, icoana este dusă la Mănăstirea Japca pentru o săptămână¹⁵ (Anuarul 1874, 457-458). Sursele relatează că, în toată

¹³Verșok (вершок) – unitate veche de măsură rusească egală cu 4,4 cm.

¹⁴Alte surse, de ex. P. Crușevan, indică dimensiunile icoanei ca fiind 13×23³/₄ verški. P.A. Crușevan (Крушеван 1903, 157-158).

¹⁵În anul 1868, conciliatorul în litigii funciare al guberniei Podolia, ținutul Oligopol, A.S. Rezvov, s-a adresat cu o scrisoare oficială starețului mănăstirii Japca, arhimandritul Ieronim, prin aceasta exprimând dorința locuitorilor din localitățile Camena, Rașcov, Podoima, Podoimița, Cuzmin, Severinovca, de a putea vedea și la ei Icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț. Arhimandritul Ieronim, reflectând asupra situației, înaintează un demers către Înaltul Sinod, în legătură cu aceasta. Înaltul Sinod, cercetând problema, încuviință, prin dispoziția cu nr. 2810 din 16 iulie 1869, ridicarea icoanei de la mănăstirea Hârbovăț și punerea ei la mănăstirea Japca, pe un termen de o săptămână, la începutul postului Sf. Petru și Pavel (Anuarul 1882, 554-568). În anul 1869, când la mănăstirea Japca s-a adus pentru prima dată Sfânta icoana a Maicii Domnului de la Hârbovăț, călugării de aici au cumpărat o candelă de argint, pe care au scris „Chipului Maicii Domnului dela Gârbovăț, carea este în monastirea Japca, aduce mulțumire mănăstirea Japca” (Puiu 1919, 75-76). „Înalt Preasfinția Sa anunță binecuvântarea și recunoștința față de gestul fraților mănăstirii „Înălțarea Domnului” din Jabca de jertfire a unei candelă de argint, ce va lumina icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț din mănăstirea de aici” (Anuarul 1869, 159). Patru ani mai târziu, însă, în istoricul mănăstirii Japca, scrisă de preotul Bogoslavski, se menționa, printre altele, că enoriașii din jurul mănăstirii nutresc o singură dorință: să poată și ei să se închine, măcar o dată la zece ani, Ocrotitoarei Basarabiei Sfintei Icoane a Maicii Domnului de la Hârbovăț (Anuarul 1872, 557).

perioada aflării la Chișinău, icoana se păstra în Biserica Mitropoliei (Luminătorul 1929, 31).

Se zice că printre primii, care a intervenit pentru a o recunoaște drept Icoană făcătoare de minuni a fost arhimandritul Ieronim (Heppner)¹⁶, care în perioada anilor 1857-1863 a fost starețul mănăstirii Hârbovăț, mai târziu, inspectorul Seminarului Teologic din Chișinău (Popovschi 2000, 116-117). Tot el și-a depus toată străduința pentru ca să fie aprobată „procesiuinea anuală cu Sf. Icoană Făcătoare de minuni” (Puiu 1919, 42-44). O mare contribuție în aducerea icoanei la Chișinău a avut-o arhiepiscopul Chișinăului și Hotinului Antonie (Șokotov) (1858-1871), care a intervenit cu un demers pe lângă Sfântul Sinod pentru a satisface solicitările chișinăuienilor, de a o aduce în capitală. Recunoscându-i calitățile miraculoase¹⁷, Înalțul Sinod a instituit, în același rând, procesiunile religioase, legate de aducerea icoanei la Chișinău și înapoierea ei la mănăstire (Anuarul 1882, 454-461)¹⁸. Astfel, icoana a fost purtată de nenumărate ori pe Drumul Crucii prin multe localități din Basarabia, unde, cu această ocazie, se desfășurau adevărate sărbători cu oficiali de „slujbe mărețe, rostiri de predici, omilii și cuvântări apologetice”. Ieromonahul Ieraclie scria cu această ocazie: „Acele întâlniri la hotar în serile târzii, cu făclii aprinse în cer și pe pământ, cu văzduhul în tre-

mur de cântări ... cu preoți înveșmântați și corul cântând lângă sfânta icoană „Apărătoarei Doamne” ...Nu voi uita nicicând impresia rămasă bunăoară de la Hanul Vechiu. Se cânta în cor ca la liturghie „Sfinte Dumnezeule” – o dată în altar și apoi la strană (ca la Catedrală) ... Biserica se umplea de armonie și vocile puternice ale corurilor, încât părea că nu mai e fixată în loc...” (Misionarul 1930, 997-1001).

În colecția Muzeului Național de Istorie a Moldovei se păstrează circa 200 de icoane mariale, pe șase¹⁹ (fig. 13-18) din ele fiind zugrăvit chipul Maicii Domnului de la Hârbovăț. Trei din acestea sunt icoane mari, icoane de biserică, două icoane mijlocii și una mică au împodobit odată casa mireanului. Diferite sunt și tehnicile lor de executare: de la tempera și ulei pe lemn, gravare în sidex, gravarea pe grund și email, la poleirea cu aur și placarea cu argint aurit. Icoanele datează de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea și provin din Basarabia și Rusia. O parte din ele parvin din mai multe biserici din țară, închise la acea vreme, altele au fost achiziționate sau donate. Trei din icoane au păstrat inscripțiile ce denumesc iconografia, celelalte – nu, dar le-am atribuit, și pe ele, tipului dat, conform trăsăturilor distincte ale acestui model.

În iconografia dată Fecioara, este reprezentată în postură de Hodighitria sau Călăuzitoare – unul dintre cele mai timpurii și mai răspândite tipuri mariale, în care Fecioara și Pruncul sunt reprezentați frontal, orientați spre privitor. Această imagine hieratică și maiestuoasă reliefează, în chip special, Dumnezeirea Pruncului. Mântuitorul ține în mâna stângă sulul sacru – simbolul Evangheliei, cu mâna dreaptă binecuvântează. Născătoarea de Dumnezeu se reprezintă în icoană ca Tronul Domnului, cu mâna dreaptă indică spre Hristos, arătând că „El este Calea, Adevărul și Viața”.

Sursele ajunse până la noi nu spun nimic despre numele pe care îl purta această icoană, la aducerea ei pe plaiurile noastre. După cum se vede bine din icoanele de acest fel, compoziția iconografică ne propune o atitudine dintre personaje mai deosebită decât în cazul unei Hodighitrii clasice. Aici avem o afecțiune specială, accentuată de poziția chipurilor unul față de altul, de aplecarea mai pu-

¹⁶ În perioada când se purtau tratativele pentru instituirea Drumului Crucii cu icoana Maicii Domnului de la mănăstirea Hârbovăț, Ieronim Heppner, starețul mănăstirii, scrie „Legenda Sfintei Icoane a Maicii Domnului de la mănăstirea Hârbovăț”, fiind tradusă ulterior în limbile română și bulgară. Legendă scrisă în trei limbi: rusă, română și bulgară, este înaintată spre publicare Comitetului Cenzurii Duhovnicești din Sankt-Petersburg. La început a fost acceptată doar varianta rusească a „Legendei...” celelalte, însă, din lipsa traducătorilor, nu au putut fi verificate. Drept urmare, Preasfințitul Antonie numește doi preoți din Consistoriul Duhovnesc, F. Sloninov și F. Sudakevici, să facă verificările necesare, după care acestea sunt înaintate Înalțului Sinod pentru a permite publicarea lor. Cu toate semnăturile de rigoare și prin uzul Înalțului Sinod din 18 noiembrie 1959 „Legenda...” a fost tipărită în limbile rusă și română, în anul 1859, în Tipografia Eparhială din or. Chișinău (Anuarul 1882, 457-458).

¹⁷ În „Legenda Sfintei icoane...” scrisă de I. Heppner, dar și în alte surse, se descriu detaliat cazurile de însănătoșire, care au avut loc în urma rugăciunilor și a tedeumurilor oficiate în fața acestei icoane, unde s-au înregistrat, de asemenea, numele celor tratați, perioada și localitatea unde a avut loc miracolul vindecării.

¹⁸ Aglomerația din oraș, măsurile de securitate, în legătură cu aceste procesiuni, au impus organele administrative să ia decizii de a preîntâmpina incidentele nedorite. Astfel, în anul 1862, prin uzul cu nr. 3199 din 3 decembrie al Consiliului de Stat, s-a hotărât să anunțe zilele de 30 septembrie și 17 aprilie zile de odihnă pentru toate instituțiile din perimetrul de desfășurare a acestor manifestații (Anuarul 1882, 562).

¹⁹ Număr inventar: 22918-3, 22918-11, 22918-44, 22642, 14736, 1540.

Fig. 13. Icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț, colecția MNIM (FB-22918-3).

Fig. 14. Icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț, colecția MNIM (FB-22918-11).

Fig. 15. Icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț, colecția MNIM (FB-22918-44).

ternică a capetelor, de expresia blândă de pe fețe, mai ales fața Pruncului. Mântuitorul ține, de obicei, în mâna stângă sulul Scripturii, iar dreapta o întinde puternic spre Maica Sa, în gest de binecuvântare. Atitudinea Fecioarei, expresia de pe fața ei transmit nemuritoarea chemare „Faceți tot ce v-a zis El să faceți”. Ambii își îndreaptă privirile blânde și senine spre cel ce se roagă. Putem spune că, în iconografia Maicii Domnului de la Hârbovăț sunt îmbinate armonios trăsăturile a două modele mariologice distincte: Maica Domnului Hodighitria sau Îndrumătoarea și Maica Domnului Eleusa sau Mila Afectuoasă.

Datele afirmă că în urma incendiilor repetate ale acestui lăcaș până la 1812, din arhiva mănăstirii s-au pierdut acte importante despre istoria mănăstirii, a icoanelor ce se păstrau aici (Ciobanu 1993, 206). Iată de ce este greu să ne exprimăm despre perioada creării icoanei Maicii Domnului de la Hârbovăț, dar faptul că aceasta „era o icoană mare, veche, un chip ales al Fecioarei” (Поселянин 2002, 615-622), ne face să presupunem, că data apariției ei ar putea fi anterioară secolului al XVIII-lea.

În sursele de referință, se relatează că, în anul 1858, când „s-a înlăturat ferecătura veche a icoa-

Fig. 16. Icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț, colecția MNIM (FB-22642).

Fig. 17. Icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț, colecția MNIM (FB-14736).

Fig. 18. Icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț, colecția MNIM (FB-1540).

nei, pentru cercetarea și descrierea icoanei, pictura s-a dovedit a fi de tradiție veche rusească și că icoana a fost pictată pe pânză, ulterior lipită pe suport din lemn de tei” (Anuarul 1882, 454-461). Toți cei care au scris despre istoria icoanei menționează că, era o relictă de familie, ce se transmitea din generație în generație, aceste dovezi mărturisind și ele proveniența ei timpurie.

Nu ne putem pronunța sigur nici despre locul unde a fost pictată icoana, cu toate că sursele citate anunță, că ea fost adusă la mănăstire din Moscova. Pentru a elucida oarecum acest aspect, am examinat mai multe icoane celebre din Ucraina, Rusia, Belarus, asemănătoare cu cea de la Hârbovăț remarcând trăsăturile lor comune. În acest context menționăm icoanele Maicii Domnului „Cernigovskaja”, „Barkolabovskaja”, „Trigorskaja”, „Liublinskaja”, pentru toate aceste iconografii fiind specifice gesturile afectuoase ale personajelor, pozițiile lor asemănătoare, decorul floral din veșminte. În ele Maica Domnului este înfățișată până la genunchi, reprezentări caracteristice iconografiilor mariale din secolul al XVII-lea din sudul și vestul Rusiei²⁰. Maforionul, ce cade în pliuri ample pe pieptul Fecioarei, este deschis la gât, lăsând să se întrevadă chitonul ei. Pruncul este zugrăvit pe brațul stâng al Maicii Sale, în cămășuță albă cu guleraș, având picioarele împreunate și ținând în mâna stângă sulul sacru. Trăsăturile distincte ale acestor icoane, precum și a celei de la mănăstirea Hârbovăț sunt: atitudinea afectuoasă dintre personaje, aplecarea accentuată a capetelor, gestul de binecuvântare al Pruncului, în care mâna dreaptă este întinsă spre Fecioară mai puternic, ca de obicei.

Dintre toate iconografiile sus-menționate, icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț seamănă, poate cel mai mult, cu icoana Maicii Domnului de la Cernigov, numită și icoana „Sf. Ilie din Cernigov” sau „Ilinskaja-Cernigovskaja” (fig. 19). Despre ea se spune că a fost pictată în anul 1658, de călugărul Ghenadie (în lume Grigorie Dubenski), de la mănăstirea „Sf. Treime a Sf. Ilie” din or. Cernigov (Щекопова 2010, 193), și dispărută în anul 1924, în împrejurări necunoscute. La început s-a păstrat în biserica „Sf. Ilie” din complexul subteran de peșteri al acestei mănăstiri, ce datează din

secolul al XI-lea, de unde îi vine și numele – icoana „Sf. Ilie din Cernigov” (Icoana).

Chipul Maicii Domnului de la Hârbovăț are o mare asemănare și cu una din copiile icoanei Maicii Domnului de la Cernigov, păstrată în schitul Ghetsimani din Lavra „Sfintei Treimi” din Serghiev Posad, numită în popor „Cernigovskaja-Gefsimanskaja”, aceasta datând din secolul al XVIII-lea (fig. 20). În anul 1852 a fost dăruită Lavrei din Serghiev Posad de către Alexandra Filipova, care, la rândul ei, a primit-o în semn de binecuvântare de la preotul Ioan Alexeev, dăruită acestuia de unul din călugării Lavrei Sfintei Treimi din Serghiev Posad (Щекопова 2010, 422). Harul revărsat prin icoana Maicii Domnului „Sf. Ilie din Cernigov” s-a manifestat și prin copiile ei.

Compoziția icoanei Maicii Domnului de la Hârbovăț se apropie mult și de cea a Maicii Domnului de la mănăstirea de călugări „Schimbarea la față” din satul Trigorie (fig. 21), de lângă Jitomir care, prin stil, pare să fie de o proveniență mai târzie, precum și de cea din mănăstirea de maici „Înălțarea Domnului” din satul Barkolabovo (fig. 22), Belarus, datată de specialiști cu sfârșitul secolului al XVI-lea - începutul secolului al XVII-lea. Această icoană, spre deosebire de multe alte icoane celebre dispărute, s-a păstrat până în zilele noastre supraviețuind intemperțiilor²¹.

Chipul Maicii Domnului în icoana de la Hârbovăț se regăsește și în icoana Maicii Domnului din Lublin (fig. 23) care, conform tradiției, a fost adusă de Sf. Chiril și Metodie în secolul al IX-lea în Moravia, iar discipolii acestora au dus-o mai târziu în Rusia, transmisă ulterior mănăstirii „Schimbarea la Față” din orașul Lublin (Поселянин 2002). Va sta aici până în anul 1915, când va fi strămutată în centrul Rusiei, la Moscova, în mănăstirea „Mînunea Sf. Arh. Mihail la Chones” (1501), iar după distrugerea acesteia de către bolșevici (1930) transmisă fie Galeriei Tretiakov, fie în Sala Armelor (Orujeinaja Palata) din Kremlin. Chiar dacă în această icoană Pruncul nu-și mai apleacă capul spre Maica Sa, se simte aceeași atitudine afectuoasă între personaje, aceeași expresie blândă de pe fețele lor, aceeași poziție a picioarelor, dar mai ales gestul mâinii drepte a Mântuitorului. Cu atât mai mult că sunt cunoscute icoane ale Mai-

²⁰ <http://www.pravenc.ru/text/389455.html>

²¹ <http://pilgrim.by/content/view/153/507/>

Fig. 19. Icoana Maicii Domnului „Ilinskaja-Cernigovskaja” din mănăstirea „Sf. Treime a Sf. Ilie” din or. Cernigov, Ucraina.

Fig. 20. Icoana Maicii Domnului „Cernigovskaja-Gefsimanskaja”, din Lavra „Sfintei Treimi” din Serghiev Posad, Rusia.

Fig. 21. Icoana Maicii Domnului „Trigorskaja” din mănăstirea „Schimbarea la față” din s. Trigorie, Ucraina.

cii Domnului de la Hârbovăț, în care Pruncul este înfățișat în poziție frontală (fig. 24). Proveniența timpurie a majorității iconografilor menționate ne face să credem că și datarea icoanei Maicii Domnului de la Hârbovăț ar putea aparține unei perioade mai timpurii.

Revenind la icoanele din colecția muzeului, trebuie să menționăm că zugravii au încercat să transmită chipului Fecioarei toată splendoarea și tandrețea, toată demnitatea și măreția de care era capabilă imaginația lor. Autorii anonimi, care au zugrăvit aceste icoane, și-au permis, pe de o parte, libera expresie în redarea chipurilor și a culorilor, pe de alta, însă, în toate aceste iconografii se regă-

sește ușor tipul Maicii Domnului de la Hârbovăț, subiectul lor compozițional, exprimând particularitățile defnitorii ale acestuia. Constatând diversele expresii de pe fețele personajelor centrale din icoanele Maicii Domnului de la Hârbovăț, am clasificat icoanele examinate în trei grupe: 1. Fecioara și Pruncul sunt zugrăviți maiestuos, semeț, falnic, afecțiunea dintre ei este mai puțin accentuată (fig. 2, 10, 14, 15, 25); 2. Personajele centrale exprimă mai multă tandrețe, atitudinea reciprocă transmite milă deosebită (fig. 11, 13, 16, 18); 3. Chipul Maicii Domnului este redat sobru, hieratic, auster, privirea ei fixează eternitatea. (fig. 1, 4, 8). Icoanele din prima categorie sunt, de cele

Fig. 22. Icoana Maicii Domnului „Bar-kolabovskaja” din mănăstirea „Înălțarea Domnului” din s. Bar-kolabovo, Bielorusia.

Fig. 23. Icoana Maicii Domnului din Lublin din mănăstirea „Minunea Sf. Arh. Mihail la Chones” din or. Moscova, Rusia.

Fig. 24. Icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț.

Fig. 25. Icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț din Catedrala „Sfântul Vladimir” din or. Kiev, Ucraina.

mai dese ori, puternic degradate (fig. 2, 10), intervențiile de restaurare modificând expresiile originale. Aceste icoane conțin urme de carbonizare, scorjire, craclură. Asemănarea puternică dintre ele, placarea lor cu ferecătură din metal nobil ne sugerează ideea că aceste icoane încercau să reproducă întocmai prototipul. Cel de-al doilea tip ne propune icoane mai târzii, drept model pentru zugrăvirea lor servind, probabil, copiile timpurii. Unele din ele au și o tehnică nouă de confecționare: aurire executată prin gravare pe grund, ornamente și chenare din email. Aceste icoane sunt și cele mai numeroase în bisericile din țară, uneori în același lăcaș fiind păstrate mai multe icoane de acest fel²². Cel de-al treilea tip, în care se regăsesc tradițiile de pictură bizantină, și care seamănă cu acel model despre care arhimandritul Serafim spunea la 1817: „... o icoană mare, veche, ... un chip deosebit al Fecioarei...” (Anuarul 1882, 456) s-ar apropia, poate cel mai mult, de original. Dar prezența singurei icoane de acest tip (Mănăstirea „Sf. Arhanghel Mihail” din Odesa) ne împiedică să confirmăm aceasta.

Astăzi în țară se păstrează doar copiile icoanei celebre, urmele ei fiind pierdute pe la mijlocul secolului trecut. Nu ne sunt cunoscute împrejurările dispariției icoanei. Se zice că, mai multe icoane cu acest semet chip al Fecioarei au fost scoase din țară în ajunul Războiului II Mondial. La începutul anilor '90, în catedrala „Acoperământul Maicii Domnului” din Ismail a fost văzută o splendidă icoană, placată cu argint, inscripția de pe ea confirmând chipul Maicii Domnului de la Hârbovăț (Bălan 1992, 12). Și la Kiev, în catedrala „Sf. Vladimir”, ar fi fost văzută în aceeași perioadă încă o icoană asemănătoare (Bălan 1992, 12). Nu putem să știm cum arăta icoana din catedrala or. Ismail, iar citind istoricul catedralei, scris de părintele E. A. Proțenco, constatăm că printre relicvele acestui lăcaș nu se menționează icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț²³.

Cât privește icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț din or. Kiev, putem spune că aici într-adevăr se păstrează o excepțională icoană de acest fel (fig. 25). Slujitorii de aici povestesc, că icoana a fost transmisă catedralei după terminarea Războiului II Mondial, de către mareșalul sovietic Gh. Jukov, sau de familia acestuia. Se mai spune că icoana provine din Moldova și că, mareșalul a trecut-o

tainic în reședința sa, purtând-o toată perioada războiului, ajungând cu ea până la Berlin. Icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț, din Catedrala „Sfântul Vladimir” din Kiev, se păstrează în partea stângă a naosului, într-un chiot masiv din lemn sculptat. Este o icoană mare, icoană de procesiune, sub sticla, ce o acoperă, fiind atârnată în două șiraguri mulțimi de cruciulițe din aur și argint, inele mai mari și mai mici, cu pietre prețioase și fără, mărgelile, ceasuri de mână.

Și la Chișinău, în incinta Catedralei Mitropolitane „Nașterea Domnului”, creștinii pot admira în partea stângă a naosului, într-un chiot aurit, o icoană cu chipul Fecioarei de la Hârbovăț. Din istoria ei aflăm că, vestita icoană a Maicii Domnului de la Hârbovăț a dispărut în condiții misterioase în preajma Războiului II Mondial și timp de 53 de ani despre ea nu s-a știut nimic. În anul 1993, icoana apare în vizorul organelor Securității Naționale, care au dat de urmele unei vechi icoane, despre care Biserica s-a pronunțat cum că ar fi Icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț, care a dispărut cu mulți ani în urmă. Era o icoană pictată pe pânză și era carbonizată pe alocuri²⁴. Icoana a fost restaurată și transmisă Bisericii, iar cel care a participat la operațiile de salvare a icoanei este Valeriu Balaban care, în anul 2007 a fost decorat de către Mitropolitul Chișinăului și al întregii Moldove Vladimir cu ordinul Ștefan cel Mare de gradul doi (Корецкий 2010).

Nu putem să ne pronunțăm, dacă poate fi vreuna din aceste icoane acea de început, doar o cercetare competentă ar putea elucida situația. Cu toate că astăzi nu tot ce s-a scris despre icoană poate ajuta cercetătorul, multe date fiind depășite²⁵, se mai păstrează, totuși, descrieri care ar ajuta căutarea. Din acestea aflăm că: „icoana a

²⁴ Mai multe surse relatează, că Icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț s-a salvat nu o dată din incendiile prin care a trecut. Acest fapt este confirmat și de icoana însăși, mai bine zis, de starea ei la scoaterea ferecăturii din anul 1858. Pictura de pe veșmintele Maicii Domnului și ale Pruncului s-a înnegrit complet, dar fețele și mâinile Fecioarei și ale Fiului sunt absolut curate și vădesc o pictură iscusită. Mâna stângă a Pruncului, care ține sulul, este și ea neatinsă, dar vopsea de pe pergamentul din mâna Pruncului s-a topit într-atât, încât nu se mai cunoaște ce este, un sul sau altceva. Pânza e dogorâtă la margini (Anuarul 1882, 455-456).

²⁵ În legenda scrisă despre icoană de arhimandritul Ieronim se menționează că, în anul 1816, icoana a fost ferecată cu argint și pe placa metalică, pe mâna stângă a Fecioarei era scris: „Anul 1816, martie 31”. Dar în continuarea legendei citim că în anul 1858 ferecătura veche a fost aurită și împodobită cu pietre scumpe, iar în anul 1873 aceasta a fost schimbată cu alta nouă...

²² În acest context menționăm biserica din satul Sîrcova, biserica „Înălțarea Domnului” de la mănăstirea Japca și altele.

²³ <http://pokrov.skynet.net.ua>

fost pictată pe pânză și lipită, probabil, în urma deteriorării pe lemn de tei, care este mai mare ca pânza... Sfânta icoană are în lățime 13 verški și în lungime 20³/₄ verški, lemnul are în lățime 16³/₄ verški, în lungime 22¹/₂ verški²⁶. La înlăturarea ferecăturii vechi „pentru cercetarea și descrierea icoanei, pictura s-a dovedit a fi de tradiție veche rusească...”; „pânza este carbonizată pe la margini și pe unele suprafețe centrale, ... pictura de pe veșmintele Maicii Domnului și ale Pruncului s-au înnegrit complet, dar fețele și mâinile Fecioarei și ale Fiului sunt absolut curate și vădesc o pictură iscusită. Mâna stângă a Pruncului, care ține sulul, este și ea neatinsă, dar vopseaua de pe pergament s-a topit într-atât, încât nu se mai cunoaște ce este, un sul sau altceva”. Registrul superior al icoanei ar putea să conțină o compoziție din mai mulți nurași, element ce apare în mai multe compoziții de acest fel.

Se zice că Preacurata Fecioară își alege singură locul de unde să-și poată manifesta „puterea de ocrotire și de unificare sufletească”. Oriunde s-ar afla astăzi chipul Fecioarei cu Pruncul, care a ales odată Hârbovățul, el va însufleți și va binecuvânta creștinii de pretutindeni cu iubirea pe care o revărsă prin eterna și sublima lui predestinare.

Maica Domnului de la Hârbovăț

1. Pe un fundal placat cu foiță de aur este pictat chipul Maicii Domnului în maforion roșu- cărămiziu, decorat cu motive florale și tivit la margini cu panglică bătută cu pietre scumpe. Partea interioară a acestuia este de culoare verde. De sub maforionul, drapat în falduri proeminente, se poate vedea vălul alb pe fruntea Fecioarei, precum și chitonul albastru, decorat la guler și mânecute cu mărgelile mărunte albe. Pe maforion se evidențiază două stele – pe frunte și umărul ei drept. Maica Domnului ține Pruncul pe mâna stângă, cu dreapta arătând spre El. Ține capul un pic înclinat spre Mântuitor și privește înainte cu o tristețe pătrunzătoare. Pruncul este îmbrăcat în chiton alb, încins cu brâu verde, peste care poartă himation aurit cu bogat decor vegetal. Bordura chitonului de la baza gâtului este de culoare albastră și tivită cu mărgelile albe. Cu mâna dreapta binecuvântează, cu stânga ține sulul Sacru. Capul îi este aplecat spre Maică Sa și privește la fel de trist. Nimbul cruciat al Mântuitorului și cel al

Maicii Domnului aproape că se contopesc cu fundalul aurit și sunt scoase în relief de un cerc perlat și altul dantelat. Lateral nimbului Născătoarei de Dumnezeu sunt înscrise în două cartușe monogramele: „MP” „OY”, iar alături de nimbul Mântuitorului – „IC HC”. Pe brațele crucii înscrise în nimbul Lui se citesc literele O H V²⁷. Compoziția marială este încadrată în registrul superior de un chenar absidial, care trece în părțile laterale și în registrul inferior într-un ornament geometric, întrerupt doar de două colțare.

Numărul de inventar: FB-22918-11.

Proveniența, datarea: Basarabia, sec. XIX.

Autorul: zugrav anonim.

Dimensiunile: 71×107×3 cm.

Material, tehnica: lemn, tempera, foiță de aur, email. Gravare pe grund aurit²⁸. Suportul format din cinci părți, consolidate cu două pene transversale în relief.

Starea de conservare: satisfăcătoare. Pierderea minoră a stratului pictural.

Restaurarea: fără intervenții anterioare.

2. În centrul icoanei este reprodus chipul Maicii Domnului care își ține Pruncul pe mâna stânga, iar cu dreapta arată spre El. Maforionul purpuriu, cu ornamente vegetale, este împodobit cu două din cele trei stele, bordura lui fiind scoasă în relief de un galon bătut cu pietre scumpe. Albastrul chitonului, care este împodobit cu mărgelile albe la guler și mânecute, contrastează cu verdele interior al veșmântului. Pruncul poartă chiton alb, încins cu brâu cărămiziu, precum și himation aurit, cu motive vegetale. Mâna dreaptă o ține în gest de binecuvântare, iar în mâna stângă – sulul Scripturii. Capetele sunt aplecate unul spre celălalt, iar nimburile care aproape că nu se desprind din fundal, au doar marginile marcate cu două cercuri – perlat și dantelat. Maica Domnului privește înainte, Pruncul – într-o parte. În registrul superior se remarcă monogramele: „MP” „OY”; în cel interior – inscripția „ОБРАЗЪ ПРСУВ БЦЫ ГЕРБОВЕЦКІА БЕССАРАБСКІА”. Compoziția marială este încadrată într-un chenar cu decor

²⁷ Nimbul cruciger sau cununa cruciată este specifică doar chipului Mântuitorului și reprezintă o cruce înscrisă în aureola din jurul capului Lui. În brațele acestei cruci sunt înscrise de obicei caracterele grecești O H V, ce înseamnă Cel ce este.

²⁸ Una din cele mai vechi tehnici de ornamentare reliefată a fondul aurit al icoanei. Grundul (levkas-ul) aurit se gravează cu ciocane de ștemuit, modelul fiind definit de vârful ciocanelor cum ar fi punctulețe, gropițe, cerculețe, cruciulițe ș.a. (Кравченко, Уткин 1993, 121-122).

²⁶ Deci, dimensiunile icoanei sunt: pânza – 57,2×91,3 cm, lemnul – 73,7×94,6 cm.

vegetal și geometric, care conține două medalioane cvadrilobate sus și două colțare jos.

Numărul de inventar: FB-22918-3.

Proveniența, datarea: Basarabia, începutul sec. XX.

Autorul: zugrav anonim.

Dimensiunile: 70×106×3,4 cm.

Material, tehnica: lemn, tempera, foiță de aur, email. Gravare pe grund aurit. Suportul de lemn este constituit din cinci părți, consolidate cu două pene transversale, în relief.

Starea de conservare: satisfăcătoare. Crăpături pe liniile de îmbinare a suportului, mici zgârieturi și pierderi neesențiale a picturii.

Restaurarea: fără intervenții anterioare.

3. Pe fundal maro este reprezentată Maica Domnului care își ține Pruncul cu multă afecțiune și tandrețe. Veșmintele Fecioarei impresionează prin superbul ornament vegetal, imprimat în relief și bordură presărată cu mărgăritare și pietre scumpe. Pe maforionul rubiniu s-au pictat două stele: pe frunte și pe umărul drept. De sub faldurile ample ale maforionului se vede chitonul albastru, decorat pe toată suprafața cu același imprimeu reliefat, dar cu motive geometrice. Născătoarea de Dumnezeu, cu Pruncul pe mâna stângă, face un gest ușor de-a arăta spre El, aplecându-și gingaș capul spre Fiul său, presimțind patimile Lui. Mântuitorul îmbrăcat în straie cu decor perlat, binecuvântează cu două degete ridicate sus, iar cu stânga ține rotulusul. Ambii sunt reprezentați cu nimburi aurite și privesc nemărginit de trist. Pe icoană nu se înregistrează nicio inscripție.

Numărul de inventar: FB-22918-144.

Proveniența, datarea: Basarabia, sfârșitul sec. XIX - începutul sec. XX.

Autorul: zugrav anonim.

Dimensiunile: 52,5×70×3,5 cm.

Material, tehnica: lemn, ulei, tempera. Panou plan constituit din patru părți, consolidat cu două pene transversale.

Starea de conservare: satisfăcătoare. Pierderi de strat pictural în câmp, craclură.

Restaurarea: fără intervenții anterioare.

4. Compoziția marială, care o reprezintă pe Fecioara cu Pruncul, este placată cu argint aurit și încadrată într-un chenar cu decor stilizat reliefat. În compoziție se evidențiază pliurile moi ale veșmintelor, decorul floral de pe maforionul Preacuratei, precum și modelarea fină a marginilor

lui. Cu mare iscusință sunt gravate mânecutele, precum și dantela din jurul gâtului. Aurirea veșmintelor Născătoarei de Dumnezeu și ale Mântuitorului conferă icoanei strălucire și lumină. Nimburile lucrate pe fond de aur sunt prevăzute la margini cu ornamente vegetale și perlate. Se remarcă gestul gingaș de aplecare a capetelor, privirile deosebit de îndurerate, trăsături specifice acestui tip iconografic. În partea de jos a icoanei scrie: „ГЕРБОВЕЦКА ПР Б”. Compoziția marială este încadrată într-o ramă din metal aurit.

Numărul de inventar: FB-22642.

Proveniența, datarea: Rusia, sec. XX.

Autorul: zugrav anonim.

Dimensiunile: 70×106×3,2 cm.

Material, tehnica: lemn, tempera, aur, argint.

Icoană cu pictură parțială placată cu argint aurit.

Starea de conservare: satisfăcătoare. Lemn crăpat, aurirea în unele locuri pierdută.

Restaurarea: fără intervenții anterioare.

5. Pe fundalul de nuanța olivei, Preacurata Fecioară este reprezentată în maforion roșu-cărămiziu cu ornamente florale și față interioară verde-albastră. Tivit cu dantelă aurită și bătut cu pietre scumpe, acesta cade în falduri adânci peste chitonul ei albastru, care este împodobit cu aceeași dantelă la mânecute și baza gâtului. Maica Domnului se apleacă ușor spre Prunc și El repetă același gest spre Maica Sa. Poartă cămașă albă încinsă la mijloc și himation de culoare verde-gălbuie, ornat cu decor vegetal. În stânga ține rotulusul, cu dreapta – binecuvântează. Privirile Lor sunt duioase și triste în același timp. Nimburile se contopesc cu fundalul și sunt marcate doar printr-o linie roșie.

În registrul superior se deslușesc inscripțiile „ПРЕСТЫА БЦЫ ГЕРБОВЕЦКА” și „MR” „OY”.

Numărul de inventar: FB-14736.

Proveniența, datarea: Basarabia, sec. XIX-XX.

Autorul: zugrav anonim.

Dimensiunile: 27,2×31,6×1,8 cm.

Material, tehnica: Lemn, grund, hârtie, Litografie. Panoul este constituit din două părți, prinse cu pene în relief, cu ajutorul cuielor.

Starea de conservare: panoul crăpat pe linia de îmbinare a lemnului, urme de cuie, atac pasiv de carii, pierderi majore ale stratului pictural, mai ales în regiunea fețelor.

Restaurarea: fără intervenții anterioare.

6. Într-un medalion oval pe fundal albastru-gălbui este înscris chipul Fecioarei în maforion roșu-auriu, decorat cu două stele – pe frunte și pe umărul drept. Chitonul albastru este prevăzut cu mânecute și guler aurii, garnisite cu panglică roșie. Pruncul poartă chiton alb-gălbui, prins la brâu și tivit cu panglică roșie la gât. Himationul auriu cu pensulații roșii și față interioară alb-albastră îi acoperă picioarele și umărul stâng. Cu dreapta binecuvântează, cu stânga ține sulul. Nimburile sunt înscrise cu linie albastră și se suprapun de la apropierea capetelor personajelor. Mai sus de aureola Fecioarei este scris „ГербовецкіА. П.Б.”, iar peste nimbul cruciat al Mântuitorului – „IC-XC”. Atât Pruncul, cât și

Fecioara sunt zugrăviți cu ochii mari, sprâncene late, cu nasurile alungite și gurile mici. Fețele Lor exprimă îndurerare și, totodată, mângâiere. Medalionul oval este încadrat într-o ramă argintată decorat cu multiple raze.

Numărul de inventar: FB-1540.

Proveniența, datarea: Rusia, sec. XIX.

Autorul: I.K.

Dimensiunile: 56×67 mm.

Material,tehnica: aur 84, sidef, pânză. Suport cu toartă și inel de prindere.

Starea de conservare: satisfăcătoare, aurirea este pierdută, pânza deteriorată.

Restaurarea: fără intervenții anterioare.

Bibliografie

Anuarul 1869: Anuarul Eparhiei Chișinăului, nr. 19, 1869.

Anuarul 1872: Anuarul Eparhiei Chișinăului, nr. 18, 1872.

Anuarul 1874: Anuarul Eparhiei Chișinăului, nr. 12, 1874.

Anuarul 1876: Anuarul Eparhiei Chișinăului, nr. nr. 15, 23, 1876.

Anuarul 1878: Anuarul Eparhiei Chișinăului nr. 5, 1878.

Anuarul 1882: Anuarul Eparhiei Chișinăului nr. nr. 9, 11, 1882.

Balan 1992: P. Balan, Icoana sufletului nostru (Chișinău 1992).

Basarab 2001: Basarab, Scrisori din Basarabia, 1884-1890, vol. II (Chișinău 2001).

Ciobanu 1993: Șt. Ciobanu, Basarabia (Chișinău 1993).

Galaction 1993: G. Galaction, Zile basarabene (Chișinău 1993).

Icoana: Icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului „Cernigov-Ilinsk” <http://lacasuriortodoxe.over-blog.com/article-30656669.html>

Luminătorul 1929: Luminătorul, nr. 3, 1929.

Mihail 1993: P. Mihail, Mărturii de spiritualitate românească din Basarabia (Chișinău 1993).

Misionarul 1930: Misionarul, nr. 10, 1930.

Popovschi 2000: N. Popovschi, Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea sub ruși (Chișinău 2000).

Poștarencu 2012: D. Poștarencu, Biserica Sf. Teodor Tiron din Chișinău (Chișinău, 2012).

Puiu 1919: Arhimandritul V. Puiu, Monăstirile din Basarabia, vol. XI (Chișinău 1919).

Sadoveanu 1992: M. Sadoveanu, Drumuri basarabene (Chișinău 1992).

Sârbu, Ladaniuc 1995: A. Sârbu, V. Ladaniuc, Mănăstiri basarabene (Chișinău 1995).

Sfânta Icoană 1928: Sfânta Icoană făcătoare de minuni a Maicii Domnului de la Hârbovăț (Chișinău 1928)

Корецкий 2010: З. Корецкий, Обретённая святыня Молдовы. В: Молдавские Ведомости, №35 (1243), 2010.

Кравченко, Уткин 1993: А. Кравченко, А. Уткин, Икона. Секреты ремесла (Москва 1993).

Крушеван 1903: П. Крушеван, Бессарабия (Москва 1903).

Лашков 1912: Н. Лашков, Столетие присоединения Бессарабии к России 1812-1912 г.г. (Кишинёв 1912).

Лашков 1914: Н. Лашков, Празднование столетнего юбилея присоединения Бессарабии к России 1812-1912 г.г. (Кишинёв 1914).

Поселянин 2002: Е. Поселянин, Богоматерь. Описание Её земной жизни и чудотворных икон (Москва 2002).

Систематический 1910: Систематический указатель статей помещённых в неофициальной части «Кишинёвских Епархиальных Ведомостях» с 1867 г. по 1904 г. (Кишинёв 1910).

Систематический 1913: Систематический указатель статей помещённых в неофициальной части «Кишинёвских Епархиальных Ведомостях» с 1905 г. по 1912 г. (Кишинёв 1913).

Снеессорева 2010: С. Снеессорева, Земная жизнь Пресвятой Богородицы и описание святых чудотворных её икон (Москва 2010).

Фролова 2006: Г. Фролова, Семь монастырей Молдовы (Кишинев 2006).

Черная-Чичагова: В.В. Черная-Чичагова (игуменья Серафима), Краткое жизнеописание священномученика Митрополита Серафима (Чичагова). В: Мгарский Колоколь <http://www.mgarsky-monastery.org/kolokol.php?id=2618>.

The image of Our Lady of Hârbovăț from the collection of icons of the National Museum of History of Moldova

Abstract

The six icons from the collection of Marian icons from the National Museum of History of Moldova represent the image of Our Lady of Hârbovăț. Of these, three are large processional ones and the others are smaller, home icons. The techniques of their manufacture are different: from tempera and oil on wood and gilding with gold leaf to chasing the fish glue gesso and enamel paints. All these icons are Russian and Bessarabian and are dated from the end of the 19th and early 20th centuries.

As is known, the appearance of the icon of Our Lady of Hârbovăț in the monastery dates from the late 18th century and is connected with the name of a Russian officer Nikolai Albaduev. Sources indicate that it was a family heirloom, handed down from generation to generation. In the monastery it proved to be a miracle-working icon. Multiple copies of it have spread in Bessarabia and beyond, and soon the image has become widely known as the icon of Our Lady of Hârbovăț.

On April 17, 1859 the Holy Synod has recognized its miraculous properties and approved the requests of Chisinau residents, allowing annually, from October 1 to April 17, with a procession to transfer the icon of Our Lady of Hârbovăț from the monastery to Chișinău.

This image is of the Hodegetria type. The image of the Virgin is presented till the knees; she holds the Child on her left hand and points at him with her right hand. The Savior blesses with his right hand, and in his left hand he holds a scroll. Their heads are inclined to each other. The distinctive elements of this type of Marian iconography are the outstretched more than usual right arm of the Savior, his light shirt with a belt, sad face of the Virgin and floral decoration of her garments.

List of illustrations:

Fig. 1. Icon of Our Lady of Hârbovăț.

Fig. 2. Icon of Our Lady of Hârbovăț from the Ascension Monastery at the village of Japca, Florești District.

Fig. 3. Icon of Our Lady of Hârbovăț from the Noul Neamț Monastery of the Holy Ascension, Slobozia district.

Fig. 4. Icon of Our Lady of Hârbovăț from the village of Sârcova, Rezina District.

Fig. 5. Icon of Our Lady of Hârbovăț from the village of Sârcova, Rezina District.

Fig. 6. Icon of Our Lady of Hârbovăț from the Church of All Saints in the Armenian Cemetery in Chișinău.

Fig. 7. Icon of Our Lady of Hârbovăț from the Savior's Transfiguration Monastery in Bolgrad, Ukraine.

Fig. 8. Icon of Our Lady of Hârbovăț from the Archangel Michael Monastery in Odessa, Ukraine.

Fig. 9. Icon of Our Lady of Hârbovăț from the St. Paraskeva Church at Furatovka village, Odessa Region, Ukraine.

Fig. 10. Icon of Our Lady of Hârbovăț from the Cathedral of the Holy Great Martyr Theodore the Tyron in Chișinău.

Fig. 11. Icon of Our Lady of Hârbovăț from the Cathedral of the Holy Great Martyr Theodore the Tyron in Chișinău (painter Ioan Protcenco).

Fig. 12. Icon of Our Lady of Hârbovăț, from the Assumption Monastery at Hârbovăț.

Fig. 13. Icon of Our Lady of Hârbovăț, the NMHM collection (FB-22918-3).

Fig. 14. Icon of Our Lady of Hârbovăț, the NMHM collection (FB-22918-11).

Fig. 15. Icon of Our Lady of Hârbovăț, the NMHM collection (FB-22918-44).

Fig. 16. Icon of Our Lady of Hârbovăț, the NMHM collection (FB-22642).

Fig. 17. Icon of Our Lady of Hârbovăț, the NMHM collection (FB-14736).

Fig. 18. Icon of Our Lady of Hârbovăț, the NMHM collection (FB-1540).

Fig. 19. Icon of Our Lady "Il'inskaya Chernigovskaya" from the St. Trinity Monastery of St. Elijah in Chernihiv, Ukraine.

Fig. 20. Icon of Our Lady "Chernigovskaya Gefsimanskaya" from the Trinity Lavra of St. Sergius, Sergiyev Posad, Russia.

Fig. 21. Icon of Our Lady of Trigorie from the Holy Transfiguration Monastery at the village of Trigorie, Ukraine.

Fig. 22. Icon of Our Lady of Barkolabovo from the Ascension Monastery at the village of Barkolabovo, Belarus.

Fig. 23. Icon of Our Lady of Lublin from the Monastery of the Miracle of Archangel Michael at Chonae (Chudov Monastery) in Moscow, Russia.

Fig. 24. Icon of Our Lady of Hârbovăț.

Fig. 25. Icon of Our Lady of Hârbovăț from the St. Vladimir's Cathedral in Kiev, Ukraine.

Образ Гербовецкой Божией Матери в коллекции икон Национального музея истории Молдовы

Резюме

На шести иконах из коллекции богородичных икон Национального музея истории Молдовы запечатлен образ Гербовецкой Божией Матери. Из них три большие иконы являются церковными, процессионными, остальные, меньших размеров, представляют собой домашние иконы. Они отличаются также техникой изготовления: от темперы и масла по дереву и золочения сусальным золотом до чеканки по левкасу и эмалевых красок. Все это русские и бессарабские иконы, датируемые концом XIX и началом XX веков.

Как известно, появление иконы Божией Матери в Гербовецком монастыре относится к концу XVIII века и связано с именем русского офицера Николая Албадуева. Источники свидетельствуют, что она являлась семейной реликвией, которая передавалась из поколения в поколение. Оказавшись в монастыре, она скоро обрела известность как чудотворная икона. Люди потоками шли преклониться перед ней и возвестить славу той, которая выбрала этот край для благословения. Списки с иконы распространялись по окрестностям и за их пределами, и вскоре этот образ стал широко известным под названием «икона Гербовецкой Божией Матери».

17 апреля 1859 года Святейший Синод признал ее чудотворные свойства и удовлетворил просьбы кишиневцев, разрешив ежегодно с 1 октября по 17 апреля с крестным ходом переводить икону Гербовецкой Божией Матери из Гербовецкого монастыря в Кишинёв.

Этот образ относится к типу Одигитрия. Богоматерь изображена по колени, держа Младенца на левой руке и правой указывая на него. Спаситель благословляет десницей, а в левой руке держит свиток. Их головы наклонены друг к другу. Отличительными признаками данной иконографии являются вытянутая сильнее обычного правая ручка Спасителя, его светлая рубашка с пояском, а также печальный образ Богородицы и цветочный орнамент её мафория.

Список иллюстраций:

Рис. 1. Гербовецкая икона Божией Матери.

Рис. 2. Гербовецкая икона Божией Матери из Вознесенского монастыря в селе Жапка Флорештского района.

Рис. 3. Гербовецкая икона Божией Матери из Новонямецкого Свято-Вознесенского монастыря в Слободзейском районе.

Рис. 4. Гербовецкая икона Божией Матери из с. Сырково Резинского района.

Рис. 5. Гербовецкая икона Божией Матери из с. Сырково Резинского района.

Рис. 6. Гербовецкая икона Божией Матери из Всехсвятской церкви кладбища на ул. Армянской, г. Кишинев.

Рис. 7. Гербовецкая икона Божией Матери из Спасо-Преображенского монастыря в Болграде, Украина.

Рис. 8. Гербовецкая икона Божией Матери из Михаило-Архангельского монастыря в Одессе, Украина.

Рис. 9. Гербовецкая икона Божией Матери из Церкви Святой Параскевы в селе Фуратовка Одесской области, Украина.

Рис. 10. Гербовецкая икона Божией Матери из Собора Святого Великомученика Феодора Тирона в Кишиневе.

Рис. 11. Гербовецкая икона Божией Матери из Собора Святого Великомученика Феодора Тирона в Кишиневе (иконописец Иоанн Протченко).

Рис. 12. Гербовецкая икона Божией Матери, Гербовецкий Свято-Успенский монастырь.

Рис. 13. Гербовецкая икона Божией Матери, коллекция НМИМ (FB-22918-3).

Рис. 14. Гербовецкая икона Божией Матери, коллекция НМИМ (FB-22918-11).

Рис. 15. Гербовецкая икона Божией Матери, коллекция НМИМ (FB-22918-44).

Рис. 16. Гербовецкая икона Божией Матери, коллекция НМИМ (FB-22642).

Рис. 17. Гербовецкая икона Божией Матери, коллекция НМИМ (FB-14736).

Рис. 18. Гербовецкая икона Божией Матери, коллекция НМИМ (FB-1540).

Рис. 19. Ильинская Черниговская икона Божией Матери из Троицкого Ильинского монастыря в Чернигове, Украина.

Рис. 20. Черниговская Гегсиманская икона Божией Матери из Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, г. Сергиев Посад, Россия.

Рис. 21. Тригорская икона Божией Матери из Свято-Преображенского монастыря в с. Тригорье, Украина.

Рис. 22. Барколабовская икона Божией Матери из Вознесенского монастыря в селе Барколабово, Белоруссия.

Рис. 23. Люблинская икона Божией Матери из Чудова монастыря в Москве, Россия.

Рис. 24. Гербовецкая икона Божией Матери.

Рис. 25. Гербовецкая икона Божией Матери из Владимирского собора в Киеве, Украина.

30.03.2013

Adelaida Chiroșca, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, str. 31 August, 121-A, MD-2012 Chișinău, Republica Moldova